

Valentyn Kryshchenko

*Research Institute of Ukrainian Studies of the Ministry of Education and Science of
Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

<https://orcid.org/0000-0002-4965-2750>

e-mail: kryshchenkova@gmail.com

RUSSIAN STRATEGY OF «CONSOLIDATION» OF INDIGENOUS PEOPLES OF THE EMPIRE: PHYSICAL AND SPIRITUAL ELIMINATION IDENTITY OF ETHNICITY

Abstract

The strategic orientation of the Russian government towards the conquered peoples is the policy of their alienation from their own values, material and spiritual. As a result, there is a steady trend towards depopulation, ie the extinction of a large number of indigenous peoples in their homeland. Such an orientation is inspired and supported by the authorities by destroying the traditional way of life, plundering natural resources, the impossibility of educational and cultural reproduction of the ethnoses, and so on. Instead, the imperial type of identity is purposefully imposed, which is a convenient material for the implementation of the center's new expansionist plans. It is in this context that we need to talk about the elimination of the identity of indigenous peoples: physical – in case of disagreement or resistance of the aggressor, and cultural and value – by creating artificial barriers to the preservation, dissemination and development of national identity.

Recently, the Russian Federation has been steadily increasing its assimilation pressure on indigenous peoples, using both the legislative and administrative capabilities of the state. A striking example of this is the amendments to the law on education in 2018, which legitimize the total transition of national schools to the Russian language of instruction. At the same time, the authorities ignore, in particular through non-ratification, fundamental international agreements on ensuring the rights of indigenous peoples, and the usual elite, paternalistic attitude towards these paper «subjects» of the federation remains among the ruling elite.

Key words: Russia, indigenous peoples, assimilation, discrimination, genocide, ethnocide, linguicide, ecocide, international law.

Крисаченко Валентин Семенович

Науково-дослідний інститут українознавства МОН України (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-4965-2750>

e-mail: krysachenkovs@gmail.com

РОСІЙСЬКА СТРАТЕГІЯ «КОНСОЛІДАЦІЇ» КОРІННИХ НАРОДІВ ІМПЕРІЇ: ФІЗИЧНА ТА ДУХОВНА ЕЛІМІНАЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ЕТНОСІВ

Резюме

Дослідження присвячене аналізу політики Росії щодо уярмлених нею народів. Метою пошуку є виявлення цілеспрямованої стратегічної орієнтації загарбника у напрямку елімінації ідентичності корінних народів, фізичної та духовної. При дослідженні застосовувались методи історичної реконструкції, політичного та демографічного аналізу, а також принципи міжнародного права. Це дозволило отримати достовірні результати, теоретично, фактологічно та статистично обґрунтовані, логічно виважені. Звернення до міжнародної практики уможливило виявити ігнорування органами влади РФ усталених норм і правил щодо гарантування прав і свобод корінних народів.

Ключові слова: Росія, корінні народи, асиміляція, дискримінація, геноцид, етноцид, лінгвоцид, екоцид, міжнародне право.

Вступ

Політика етноциду – невід’ємна риса російського державного буття протягом всієї своєї історії, і яка є питомим складником і її сучасного утвердження в світі. Причини її закорінені в самому естві цієї держави східного, ординського типу: у плавильному тиглі імперії уніфікувати (тобто, зросійщувати) усю закабалену людність, а непокірних чи обтяжливих карати – позбавляти права навіть на фізичне існування, про що існують, наприклад, переконливі докази злочину геноциду щодо Великого Новгороду та України [1]. Аналогічна політики проводиться і всередині імперії, про що свідчить, бодай, сучасний

адміністративно-територіальний устрій РФ, в якому, начебто, повинна була врахована її поліетнічність, але яка є, насправді, переконливою онтологічною ілюстрацією того, скільки народів вона запрягла у своє ярмо, скільком етносам вона прирекла прометеєву долю — щоденного і невпинного висмокування з підкорених народів їхньої життєвої сили. Особливо важкий тягар насильства над собою відчули ті підкорені етноси, які під імперським тиском або зникли повністю, або ледь-ледь животіють, отримавши від влади принизливий статус «малочисленні корінні народи». Подібні дії в системі сучасних міжнародних політико-правових норм справедливо кваліфікуються як злочини проти людства.

Мета статті

Головним завданням дослідження є виявлення цілеспрямованої стратегічної політики Росії щодо підкорених народів у напрямку елімінації їхньої ідентичності, фізичної або ментальної, з подальшою трансформацією вцілілого населення в консолідовану, стандартизовану в своїх ідейно-ціннісних переконаннях, спільноту, придатну до виконання будь-яких наказів влади.

Методи дослідження

Дослідження виконано із опертям на методи історичної реконструкції, політичного аналізу, порівняльної демографії та міжнародного права. Історичний підхід дозволяє реконструювати об'єктивний перебіг процесів етнічної депопуляції та елімінації етносів. Методи політичного аналізу дозволяють виявити повноту відповідальності органів влади за вчинені злочини. Порівняльна демографія уможливило спиратися на статистичні показники динаміки людності. Міжнародне право дає адекватну оцінку теорії і практиці порушення прав людини на національному рівні.

Результати

В офіційному реєстрі державного російського людського «ресурсу» є така категорія, як «корінні народи» РФ, жалюгідний стан існування яких і є безжалісним вироком всієї системи імперського етноциду. Згідно даних Всеросійського перепису населення 2002 р., група етносів, об'єднаних під збірною назвою «корінні малочисленні народи Півночі, Сибіру і Далекого Сходу Російської Федерації», нараховувала сукупно 243 982 особи. Ця кількість громадян складає 0,2% від загального — 147 млн 187 тис. — числа населення РФ. Схожі показники отримали і під час перепису 2010 р.: всього враховано під час перепису 143 436 145 осіб, а загальна кількість представників 40 «малих» народів склала 258 663 чол. [2].

Самі корінні народи, ще на п'ятому з'їзді своїх представників, який відбувся 11–14 квітня 2005 р., констатували «глибокий спад у всіх сферах життя цих народів». На з'їзді неодноразово згадували показовий

приклад-підтвердження цього сумного висновку, який є своєрідним маркером ставлення держави до своїх «етногромадян»: чисельність всіх корінних народів, з одного боку, і єврейської національної меншини, — з іншого, є приблизно однаковою, і налічує приблизно по 270 тис. осіб. Тим часом, людей з вищою освітою серед корінних народів — заледве 3–5%, тоді як серед російських громадян єврейського походження — понад 50%, тобто на порядок (!) більша. Інша ж маса «корінних росіян» має лише початкову або середню освіту, а то й зовсім не вміють ні читати, ні писати.

Територіально корінні малочисленні народи розселені в наступних округах РФ: Північно-Західний, Уральський, Сибірський та Далекосхідний — всього 40 народів в 28 суб'єктах РФ [3]. Практично в кожному з регіонів існують адміністративні території, до назви яких входить й іменування титульного етносу, і в яких чисельність цього титульного корінного етносу не складає і одного (!) відсотка, і лише в 11 «суб'єктах федерації» дещо перевищує його. В цьому контексті незвичними, досить високими, а тому — унікальними, є показники частки корінної людності серед населення в Ненецькому (18,7%), Евенкійському (21,5%), Таймирському (24,0%) та Корякському (40,5%) автономних округах. Втім, навіть в цих випадках, автохтони не складають і половини населення своєї прабатьківщини.

Московські пропагандисти вихваляються, що, мовляв, чисельність малих корінних народів у 2002 р., порівняно з попереднім переписом 1989 р., зросла на 45 тис. — з 199 тис. до 244 тис. осіб. Але при цьому «сором'язливо» замовчують той факт, що таке зростання відбулося за рахунок збільшення самої кількості народів, які потрапили до переліку зникаючих: з переліку в 26 народів, як це було за часів СРСР, до 40 — в сучасній РФ. До цього своєрідного **етнічного мортирологу**, тобто до кола етносів, по яких от-от може задзвонити прощальний дзвін, додалися кумандинці, теленгірці, тубулари та тувинці-тоджинці. Тобто, за якусь дюжину літ, які пройшли між переписами, до межі онтологічного, тобто фізичного зникнення, було доведено ще цілих чотири (!) етноси. До цього слід додати також, що серед тих етносів, які вже перебували в 1989 р. у цьому сумному списку, істотно погіршилася демографічна ситуація у нганасан, ульчів, чуванців та шорців.

Дійсно, загальна тенденція на викорінення корінних народів зі світу залишалася без істотних змін. Фактично на межі вимирання знаходяться 9 корінних народів — чисельність кожного з них не перевищує і 1 тис. осіб. Це, зокрема, такі спільноти: кереки — 8 (лише восьмеро-!), юги — 100, енці — 300, ороки — 400, алеути — 540, негідальці — 567, орочі — 686, нганасани — 834, челканці — 900. Всі ці народи знаходяться на межі зникнення. Слід при цьому пам'ятати, що предківська територія всіх згаданих малих корінних народів із згаданого реєстру займає приблизно 3/4 від всієї

території сучасної РФ, тобто природна (ресурсна) основа для їхньої успішної життєдіяльності наявна, причому — з величезним надлишком. Цілком очевидно, що саме політика центральної влади по зневажанню прав людини і прав народів щодо гарантування сприятливого для життя, розвитку і достатку довкілля, природне і соціальне (принцип Брундтландт), і є визначальною причиною подібного жахливого стану животіння на своїй землі справжніх історичних господарів цієї землі.

ЮНЕСКО, спеціалізована структура ООН з питань освіти, науки і культури, в січні 2018 р. оприлюднила чергове видання Атласу мов світу, які знаходяться в небезпеці [4]. Критеризація етнічних мов відбувається за низкою сутнісних показників, найважливішими з яких є кількість носіїв, передача мови від покоління до покоління, освітньо-навчальні можливості, державна підтримка, правове гарантування збереження етнокультурного середовища тощо. За об'єктивними критеріями, найтривожніша ситуація, за оцінками ЮНЕСКО, спостерігається саме в Росії, в якій під загрозою знаходяться аж 136 (!) мов [5]. З цього офіційного реєстру зниклими визнано 20 мов, а ще 22 знаходяться в критичному стані. Слід завважити, що чи не найголовнішою ознакою стійкої елімінації мови в етносі є показник, за яким наймолодшими носіями мови вже є люди похилого віку, а не молодь чи діти. До того ж і ці «наймолодші» мовні носії-пенсіонери розмовляють рідною мовою нечасто і частково (лакунарно). За цим критерієм вкрай тривожною є мовна ситуація з алеутською та терсько-саамською (менше 10 носіїв в кожній), водською (близько 15), орокською (близько 60), ітельменською (близько 100) та іншими мовами.

Не менш сумною і повчальною є і доля тих народів Росії, які ще не стали «малими», але так само зазнають безжалісного **злочину етноциду**. Станом на сьогоднішній день, статус державних мали 36 мов, і 22 суб'єкти федерації в своєму законодавстві, поряд з обов'язковою російською, вказували і на відповідний статус мови корінного народу. Для реалізації цього «фанерного» права в Росії потрібна незламна воля і всенародний спротив самого суб'єкта федерації супроти імперського засилля, що і продемонструвала в свій час Чеченська Республіка, віддавши за право бути самою незліченні людські жертви і матеріальні втрати. В іншому ж випадку республіки, краї, округи та інші суб'єкти з національним забарвленням зазнають тої ж самої безжалісної асиміляції та приниження, що й етноси із загрозового реєстру «зникаючих».

Це стосується навіть такого суб'єкта федерації, який у свій час поіменовувався 16-ю серед «рівних республік радянських», а саме — історичною **Карелією**. Нині карел нараховується 60815 осіб, і цей великий народ, творець безсмертної «Калевали», зусиллями імперського центру, вже підступив до межі, за якою він вже перетвориться в малочисленний». Цьому краю судилося відчувати на собі всю жорстокість і лицемірство радянського

режиму. Після жовтневого заколоту 1917 р., збурення почали відбуватися і на цій, наближеній до тодішньої столиці, території. З 21 березня по 1 квітня 1920 р. в Ухті відбувся з'їзд карел з представників 13 волостей Біломорської Карелії. І хоча зібрання відбувалося під пильним наглядом червоноармійців і революційних матросів, завершилось воно проголошенням Ухтинської Демократично Республіки. А потім, як зазначають сучасні історики, «радянська влада влаштувала Геноцид нашого карельського народу по всій Карелії. Підсумком цього Геноциду стало практично повне знищення карельського етносу на території Карелії, Карельського національного округу на Тверській Карелії та інших місцях компактного проживання карел в Р. С. Ф. С. Р» [6].

Знову карели знадобилися Москві після підписання горезвісного пакту Молотова-Ріббентропа, на цей раз — як одне з виправдань агресії СРСР проти Фінляндії на кшталт визволення їхніх «співвітчизників» від буржуазного гніту. Перед війною корінні мешканці краю — карели, фіни і вепси, складала 27% населення автономії. Після зимової війни 1939–1940 років близько 400 тис. осіб корінного населення емігрувало, включно і із захоплених радянцями територій, до Фінляндії. Проте в стратегічних орієнтирах Сталіна ця країна і надалі залишалась в його полі зору як привабливий об'єкт радянської експансії. А тому, одразу після укладання Московського мирного договору, 31 березня 1940 р. Верховна Рада СРСР ухвалює постанову про створення Карело-Фінської РСР зі статусом повноцінної союзної республіки, 16-ї в складі СРСР, до якої було включено і загарбані землі Карельського перешийку та Північного Приладожжя. Мета цих комбінацій лежала на поверхні: створення плацдарму для майбутнього наступу на незалежну Фінляндію. Цей псевдодержавний конструкт проіснував до 1956 р., до початку настання хрущовської «відлиги», після чого знову було повернуто автономний статус.

Подих надії на свободу у карелів з'явився з настанням горбачовської «перебудови», і розпад СРСР для них був лише бажаним передвісником з нетерпінням очікуванням наступного історичного кроку, тобто аналогічного демонтажу колоніальної споруди під назвою РСФСР, що давало б їм надію на власну незалежність. Саме ідею створення Карельської держави і обрав своєю головною метою «Карельський рух» — громадська організація, яка виникла на початку 90-х рр. і об'єднала всіх тих, кому була небайдужою доля народу [7]. На Конгресі корінних народів краю — карел, фінів і вепсів, який відбувся взимку 1992 — 1993 рр., розглядалось декілька варіантів свого державного майбуття: конфедеративний союз з Фінляндією всієї території карельської Республіки в межах 1939 р., або ж створення принципово нової держави на всій історичній території розселення карельських племен. «Карельський рух» справедливо нарікав, що стараннями центральної влади Карелія було перетворена у «підстоличну Сибір», з облаштуванням

в ній незліченних таборів, грабіжницьким вирубуванням лісів, видобуванням корисних копалин, осушенням боліт, знищенням традиційного господарювання.

Влада найпотворнішим чином поєднала і нищення самого етносу, і незворотнє руйнування його природного довкілля, тобто, і етноцид, і екоцид. В розмові з журналістом один з лідерів карельського народу Santtu Karhu (або російська «адаптація» — Александр Медведев) з гіркою оповідав: «Он честно признался, что «война проиграна»: карельский язык чахнет — остались остатки, три деревни, в которых еще есть карельская культура». — Это обыкновенный колониализм! — говорит Медведев, пытаюсь подобрать правильное слово для того, что стало с его народом» [8]. А тому, зовсім не випадково, в 2014 р. карельська правозахисна організація «Stop the occupation of Karelia» із скаргою на російський геноцид звернулася до тодішнього президента США Барака Обами, з проханням про міжнародну підтримку у відновленні незалежної Карелії.

Чи реагує центральна російська влада на подібні загрозливі демографічні та культурно-регресивні явища, і чи вчиняє якісь необхідні дії по їх виправленню? Безумовно, з тією, однак, різницею, що їхній вектор має цілковито протилежний напрямок, а саме — у бік посилення асиміляційних процесів, у бік тотального витіснення національних мов з ужитку з повним домінуванням однієї державної — російської мови. І свідченням цього є своєрідна, вкрай цинічна «відповідь» Кремля на вищенаведене тривожне звернення ЮНЕСКО щодо зникаючих мов: ухвалення наприкінці липня 2018 р. доповнень до федерального закону про освіту в тому вимірі, котрий стосується мов навчання корінних народів РФ «в части изучения родного языка из числа языков народов Российской Федерации и государственных языков республик, находящихся в составе Российской Федерации» [9].

Як відомо, в російській політичній реальності головним є не те, **що декларує закон**, а те, що насправді за ним приховується, і **що**, під його прикриттям, **чинить влада**. В цьому контексті і слід зважати на рекомендації щодо дії внесених поправок, проголошених від імені голови Комітету Держдуми РФ з освіти і науки В'ячеслава Никонова, онука колишнього сталінського наркома [10]. Ключове «фасадне» положення закону: «Будет осуществляться свободный выбор на основании заявлений родителей школьников». Відповідно, батьки мають визначатися з мовою навчання перед вступом до першого і п'ятого класів. А для тих суб'єктів федерації, в яких, поряд з російською, задекларована і національна мова як державні, вивчення цієї — місцевої — державної мови, не буде обов'язковим для всіх школярів цього регіону: «это будет выбор семьи за несовершеннолетнего обучающегося». Наголошуючи на особистій зацікавленості В. Путіна, В. Ніконов наголошує: «Это поручение позволит родителям учеников делать выбор родного языка обучения. Дети не будут обязаны изучать в качестве

родного тот язык, который для них не является родным». Повчальний досвід, наприклад, Ізраїлю, в якому всі репатріанти вивчають з «нуля» мову іврит, яка для них особисто не була рідною, але була такою для далеких їхніх предків, для російських ідеологів нічого не значить. Та найцікавіший виверт думський наставник приборіг насамкінець, коментуючи ситуацію, коли рідна мова в регіоні, м'яко кажучи, не дуже поширена. У цьому випадку, «естественно, в качестве родного придется выбирать тот язык, который преподается». А викладається, зрозуміло, «великий и могучий». Коло, таки чином, замкнулося: спочатку від рідної мови відвадили батьків, а тепер їх же не залишають вибору у визначенні мовної орієнтації власних дітей — віддавати їх на навчання на ту мову, яка викладається.

Промодельймо можливість освітньої практики, згідно означених вимог, в одному з типових суб'єктів РФ, наприклад, в Чукотському автономному окрузі. За останніми даними перепису 2010 р., в регіоні склався наступний етнічний склад населення: росіяни — 49,6%, чукчі — 25,3%, українці — 5,7%, ескімоси — 3,0%, евени — 2,8%, чуванці — 1,8%. Станом на 1 липня 2011 р. функціонувало 83 освітні установи, з них — 42 загальноосвітні установи і 15 закладів дошкільної освіти; інші стосувалися підготовки та перепідготовки кадрів або мають приватний характер [11]. Офіційною мовою освіти у всіх, без виключення, закладах, є мова російська. А що ж «державна» чукотська мова? Для її підтримки в регіоні є 78 вчителів «рідної мови», які факультативно викладають її в 31 школах. Ще в 4 можна ознайомитися з мовою ескімосів, а в 3 — евенів. До речі, третя за чисельністю національна меншина автономії — українська, взагалі повністю ігнорується, хоча її представники, як і інші громадяни РФ, повинні були б мати права на задоволення власних етнокультурних потреб. Втім, це питання для тоталітарної держави глибоко риторичне, тобто абсурдне — з огляду на принципи її «національної» політики. А загалом, зрозуміло, що ухвалений закон про освіту відкриває немірне поле і можливості для тотальної русифікації населення федерації, остаточного викорінення «іноземних мов і говірок» з чистого, кришталевого замку «нашеве».

Цілком зрозуміло, що політика відвертого і неприхованого лінгвіциду в РФ зробила ще один рішучий крок у напрямку уніфікації та стандартизації етнокультурних потреб власних громадян, консолідації уярмленого суспільства шляхом чіткої регламентації та визначення доступного кола їхніх прав. На думку Олега Панфілова, професора Державного університету Ілії з Грузії, кремлівський можновладець вирішив добити мови народів Росії, і цьому є вагомий — тривожний для нього — причини: «Путін поспішає, розуміючи, що майбутнє Російської імперії на волосинці через економічний колапс, слідом за цим підніметься нова хвиля національної самосвідомості, коли захоплені колись народи пригадають імперії всі її гріхи. Путін поспішає відсунути той час, спробувати в найближчі десятиліття провести

тотальну політику асиміляції, знищивши у народів найголовніший індикатор самосвідомості — мову. У кожній багатонаціональній державі своя історія, але більш кривавої і антигуманної, ніж у Росії, не було ні в кого» [12]. До цього слід додати і ще одну, не менш вагому обставину, а саме спробу легітимізувати в російській конституції верховенство національного законодавства над міжнародним, і таким чином уникнути справедливого покарання світовою громадськістю за свої злочини. В цьому контексті, денаціоналізований і безмовний (в усіх розуміннях цього слова) народ мав би слугувати йому своєрідним внутрішнім підпертям у виправданні його антилюдських дій. Втім, повчальний кінець кар'єри його попередників на кшталт Муссоліні, Гітлера чи Сталіна, мав би нагадати новітньому узурпатору про марність його тоталітарної утопії.

Сутність імперської кансолідаційної політики щодо підкорених народів полягає в проведенні декількаступеневої стратегії щодо їх денаціоналізації та імпліментации у власну структуру як «верноподданных». На першому з етапів головним завданням є **захоплення певного ресурсу**, людського та матеріального, який і слугує живильним середовищем для самого завойовника. В ході цього процесу відбуваються військові, примусові та інші акції, котрі призводять до встановленням над об'єктом імперського інтересу **повного контролю**. На другому етапі **відбувається включення**, на добровільних чи примусових засадах, тієї чи іншої частини привласненого людського ресурсу до виконання тактичних завдань по задоволенню практичних інтересів загарбника, зокрема, насамперед у включенні їх до мілітарних та допоміжних обслуговуючих структур, котрі розширюють просторові обшири цієї імперії. І, нарешті, на третьому етапі взаємодії з підкореними етносами, котрі, внаслідок вчиненої щодо них агресії, стають частиною внутрішнього простору імперії, здійснюється постійний і цілеспрямований тиск на відповідну спільноту з тим, щоб **відбулася уніфікація, стандартизація** поведінки її членів на рівні ціннісних вимог владних органів. І головним інструментальним засобом втілення в життя подібної стратегічної орієнтації імперії є **принцип елімінації**, причому вживаний у його найрізноманітніших формах та проявах.

Згідно тлумачного «Словника іншомовних слів», поняття «елімінації» (від лат. *Eliminare* — виносити за поріг) має такі основні значення: «1) *матем.* — виключення невідомих із системи рівнянь; 2) усунення; відсторонення; 3) *біол. Е.* — загибель окремих особин або цілих груп організмів (популяцій, видів) у результаті різноманітних природних причин» [13, с. 417]. Щодо людських спільнот цілком чинними є всі три варіанти смислового навантаження відповідного поняття, з тією, однак, специфікою, що всі вони набувають ціннісного виміру і постають політико-правовим мірилом людських, чи, точніше, нелюдських, дій. Так, стосовно загибелі «цілих груп організмів» в людському соціумі вживається термін «геноцид»;

метод «виключення» надзвичайно широко застосовується будь-якою тоталітарною владою для структурування суспільства на лояльну та нелояльну до влади частини з відповідними репресивними наслідками; подібним чином діє також теза про усунення та відсторонення, котра також диференціює суспільство за показником відданості владі.

Найжорстокішою з усіх існуючих різновидів є **фізична елімінація**, тобто позбавлення життя людей за довільно обраними владними структурами критеріями. Втім, довільними вони постають лише за методами та інструментами втілення, оскільки завжди є життєвонеобхідними з погляду самої влади на предмет її самозбереження. А тому практикувалося знищення людей за партійною ознакою, військовою приналежністю, релігійними переконаннями, етнічним походженням, майновими статками тощо. В тоталітарній державі це стало звичною практикою, яке втілювалося в житті, залежно від «порядку денного» центральної влади, чи то у вигляді «червоного» терору, чи в розкуркуленні, чи голодоморах, чи в масових депортаціях і в ще багатьох інших, не менш жорстоких, заходах по знищенню власних громадян. І одним із реальних наслідків подібних репресій стало або повне зникнення з мапи цілої низки етносів, або доведення інших до стану жалюгідного виживання вцілілих решток народу, які в такому випадку отримували принизливу мітку «малочисленні корінні народи» Півночі, Сибіру та Далекого Сходу.

Але не меншим злочином проти людей, крім їх безпосереднього знищення, є **злочин екоциду**, який позбавляє вціліле населення можливості вести звичний спосіб життєдіяльності, мати належний достаток і відтворюватися з позитивним приростом населення. Згідно норм сучасного екологічного права, під екоцидом розуміють масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинені інші дії, що можуть призвести до екологічної катастрофи, що і відображено, зокрема, в ст. 441 Кримінального кодексу України. Водночас, екологія людини дає змогу оцінити продуктивні можливості природного довкілля за таким показником, як **демографічна ємність ландшафту**, тобто, кількості людей, яка може користуватися довкіллям, не порушуючи з ним стану стійкої рівноваги. Так, для тундри цей показник становить 1,7 чол./км. кв, тайги — 3,0, змішаних лісів — 7,4, сухих степів — 8,0, лісостепу — 17,3 чол. /км. кв. [14]. Абсолютна більшість корінних народів РФ, і до, і після їхньої колонізації, віддавала перевагу трьом основним типам природокористування — мисливству, рибальству і кочовому скотарству. А тепер можна вирахувати їхню потенційну кількість за умови відсутності зовнішнього елімінаційного російського чинника. Загальна площа РФ — 17 млн 100 тис. км. кв., три чверті з цієї території — предківські землі корінних народів, тобто 12 млн. з «хвостиком». І якби для розрахунку ми взяли найнижчий показник демографічної ємності — тундровий, то і

в такому випадку населення цих регіонів мало б складати, щонайменше, 20 мільйонів осіб. Тобто, потенційне народонаселення колонізованих територій корінних народів РФ, в умовах відсутності зовнішнього тиску і незалежному власному розвитку, мало б перевищувати існуючий показник на два порядки — майже у 100 разів. Такою є ціна, яку змусили заплатити автохтонні мешканці російської імперії за їхнє прилучення до цивілізаційних благ в контенті «русского мира».

Елімінація історичної та родової пам'яті індивіда — апробований зручний імперський інструмент для перетворення його в істоту, позбавлену здатності чинити спротив агресору і на ментальному, особистісному рівні. В цьому контексті напрочуд цілеспрямовано і наполегливо здійснюється **злочин лінгвоциду**, сутність якого складає «свідоме, цілеспрямоване нищення мови як головної ознаки етносу, народности, нації. Він є передумовою масової манкуртизації та винародовлення народу» [15, с. 69]. В РФ вся система освіти та створюваного державою культурно-інформаційного середовища побудована на безумовному пріоритеті однієї-єдиної державної мови — російської, незважаючи на місцеві «фасадні» мовні акти. Наслідок такої державної політики, на думку експертів, навіть для автономних республік — суб'єктів федерації, знаходиться поза межами людського розуміння: «Ситуація в фіно-угорських народів, що мешкають в країнах Ідель-Уралу, катастрофічна. Люди перетворюються на «русских». Національна мова стає непопулярною і непотрібною. Залишається в пам'яті те, як знищували цвіт нації... Тому ті, хто хотіли врятуватися, виховували дітей «русскими»» [16]. Нагадаємо, що до країн *Ідель-Уралу* — цивілізаційного поняття, яке не дуже полюбляє Москва, належать Республіки Мордовія, Марій Ел, Чуваська, Татарстан, Удмуртська та Башкортостан. І в них, цьому давньому осерді Волзької Булгарії, понад 90% автохтонів краю віком від 20 до 40 років навіть вдома вже не розмовляють рідною мовою.

В усіх означених злочинах геноциду, незалежно від конкретної форми його вчинення, завжди очікуваним і бажаним для суб'єкта дії результатом є **втрата об'єктом впливу власної ідентичності**. У випадку фізичного знищення людини зникає і її земна духовна складова, полишаючи свій слід чи то у пам'яті нащадків, чи в потойбічному світі. Але національна ідентичність зникає і у випадку, коли відсутні належні умови для її успадкування, існування та відтворення, тобто у тому випадку, коли в цей процес втручаються зовнішні регулятори. Формується своєрідна аморфна маса, спільнота індивідів, в яких відсутня або притлумлена історична пам'ять, втрачена рідна мова і рідна культура, змінений звичний устрій соціальних та природних взаємин, zdeформована ціннісно-сміслова наповненість життя, в глибокі затінки підсвідомості загнані традиційні моральні приписи та норми поведінки, знищена самодостатність власного «Я». Агресор отримує вихідний матеріал, своєрідну «табулу расу», чистий лист

сприймаючого пристрою, на який можна розмістити будь-яку програму поведінки. Саме таким чином і відбувається заміщення або **перезавантаження ідентичності** індивіда, матриця якої задається пануючими в тоталітарній державі ідейно-ціннісними наповнювачами. Причому, з подібними реципієнтами такої державі зручно мати справу завжди, оскільки навіть при зміні її лідерів чи певних ідейних гасел, об'єкти впливу завжди напоготові і сприймають будь-які нові алгоритми поведінки згори як належне і необхідне, як своєрідну «волю божу».

Подібна політика «консолідації» корінних народів і складає сутність стратегічного бачення імперською Росією їхньої долі, їхнього майбуття: відректися від свого кривого, від самого себе, забути батька й матір, а натомість — стати вірною опорою трону/партії/«русскому миру» тощо, і тоді система прийме тебе в свої розгорнуті обійми. В іншому випадку — налагоджена і відпрацьована система примусу і вгамовування непокірних знайде свої аргументи для «переконання», аргументи, які в міжнародному політико-правовому полі так і не дістали поки що своєї справедливої оцінки та юридично-інструментального супроводу.

Наразі, загальна принципова позиція найвищих міжнародних авторитетів щодо корінних народів чітко визначилася лише на початку третього тисячоліття. 13 вересня 2007 р. Генеральна Асамблея ухвалила Декларацію Організації Об'єднаних націй про **права корінних народів**, в якій підсумувала сучасне бачення прав цієї частини людства, як воно витікає із засадничих актів цієї організації в сфері засадничих прав і свобод людини [17]. Насамперед, задекларовано їхні загальні політичні права: «Корінні народи мають право на самовизначення. З огляду на це вони вільно встановлюють свій політичний статус та вільно здійснюють свій економічний, соціальний та культурний розвиток» (ст. 3), а у випадку входження в інші державні утвори, «мають право на автономію або самоуправління» (ст. 4). Надзвичайно насиченою за змістом є стаття 8 Декларації, яка має виразно антигеноцидний характер, оскільки своєрідно апелює до держав не вчиняти дій, заборонених Конвенцією про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього, ухваленому на Генеральній Асамблеї ООН 11 грудня 1946 р. Тут, зокрема, зазначено, що держави не мають права здійснювати примусову асиміляцію корінних народів, порушувати їхню цілісність та самобутність, позбавляти або порушувати їхнє природне довкілля, примусово переміщувати або інтегрувати у будь-якій формі, загрожувати їхнім культурним цінностям та етнічній ідентичності. Особлива увага звернена на освітні потреби: «Корінні народи мають право створювати та контролювати свої системи освіти та учбові заклади, які забезпечують освіту на їхніх рідних мовах» (ст. 14). Те ж саме стосується і засобів масової інформації, які мають здійснюватися «на своїх мовах» (ст. 16). Окремо визначаються майнові відносини: «Корінні народи мають право на землі, території

та ресурси, якими вони традиційно володіли, які вони традиційно займали» (ст. 26).

Зрозуміло, що Держдума РФ цю декларацію, як і інші, типологічні з ним споріднені акти ООН чи Європейську Хартію регіональних мов або мов меншин, ніколи на парламентське обговорення, а тим більше — на предмет їхньої ратифікації, на порядок денний не ставила. І не поставить, зважаючи на антагоністичну суперечність між нормативними вимогами, закладеними в цих міжнародних документах, з одного боку, та суворою російською політикою етноциду, яка ґрунтується на принципах, прямо протилежним викладеним, — з іншого. Здавалося, після розпаду СРСР, з його політикою приструнення «іногородців» та «нацменів», його норовлива правонаступниця РФ мала б, бодай, для видимості та демонстрації демократичному світові своєї відданості «вітру перемін» переглянути ставлення держави до корінних народів. Та цього не сталося, законодавці та управлінці загрузли у взаємних чварах та поділі ресурсів країни, а спроби окремих ініціативних груп достукатися до верхів були безрезультатними [18]. Зрештою, майже через десятиліття були ухвалені два федеральні закони у цій сфері: «Про гарантії прав корінних малочисленних народів Російської Федерації» № 82-ФЗ від 30.04.1999 р., і «Про загальні принципи організації обшин корінних малочисленних народів Півночі, Сибіру і Далекого Сходу Російської Федерації» № 104 — ФЗ від 20.07.2000 р., які практично не змінили стан справ в означеній сфері.

Цю обставину змушені були визнати і російські законотворці з найвищого ешелону влади. Голова Комітету Держдуми РФ з регіональної політики і проблем Півночі і Далекого Сходу, Н. М. Харитонов, розмірковуючи, через два десятиліття після ухвалення вищеозначених актів, над правовим полем життєдіяльності малих народів, бідкався щодо неузгодження та суперечливості одних з одними десятків законодавчих актів, які тією чи іншою мірою торкаються життя корінних народів, про ігнорування промисловими корпораціями прав і інтересів корінних етносів, про потребу просвітництва злісних порушників та їх перевиховання для того, щоб «перейти до цивілізованої взаємодії корінних малочисленних народів з органами влади і промисловими компаніями». Але справжнім «шедевром» великоруського цинізму став заключний аккорд думського держиморди Харитонова: «На сьогоднішній день все острее *стоит вопрос о систематизации «аборигенного» законодательства, результатом которого стало бы появление нового правового акта*» (підкр. мною — В. К.) [19, с. 12].

В давні царські часи уярмлені народи можновладці обзивали як загодно, починаючи від «тунгусів» та «самоїдів», і закінчуючи «іногородцями» та «туземцями», вкладаючи в ці назвиська як презирство до підкорених, так і своє глибоке невігластво та шовіністичний цинізм. Думський куратор корінних народів, законотворець-новатор «господин» Харитонов,

на початку III тисячоліття нової — християнської — ери, спромігся посутньо обізвати всіх інших, нетотожних його грабіжницькій зграї, зневажливим слівцем — «аборигени». Як же, розмірковує думець, ці люди ще й вимагають якихось прав для себе, відбираючи у нього безцінний час, бажають мати ще якогось «нового правового акту». А що з них взяти — аборигени і є аборигени... Втім, в позиції Харитонова немає нічого дивного, він ні на йоту не перебільшив і не применшив дійсне ставлення центральної влади до підкорених народів, яке в усі часи існування імперії ґрунтувалось на принципах **великодержавного патерналізму**.

Суттю такого відношення до інших націй і народів є зневажлива позиція щодо них як до другосортних, неповноцінних, маргіналізованих чи просто «диких», на думку Москви, племен, які не можуть самі навести лад у власній домівці, а тому, відповідно, потребують існування сильної руки, ментора, наставника і провідника, у вигляді, наприклад, «батька всіх народів», для визначення їм дороговказів у майбуття. На жаль, подібний дороговказ визначав дуже небагато напрямків: для впертих чи незгодних, шлях пролягав лише в один бік — в табори та на цвинтар. Для найщасливіших, які дотямкували, з власної волі чи під примусом, чого ж власне бажає вождь, і які наввипередки кидалися виконувати його забаганки, милостиво дарувалось місце біля «найвітлішого» трону з усіма відповідними преференціями: саме таким чином формувався і поповнювався «русский мир». І ця модель консолідації «угодних» і є засадничою доцентровою силою і в теперішній Росії: «На антиліберальних та антизахідних засадах відбувається також світоглядно-ціннісна консолідація, яка передбачає конструювання нової російської ідентичності, що комбінує елементи давньоруського, імперського, радянського і пострадянського минулого в певну концептуальну цілість, що потім тиражується через пропагандистські механізми та прийоми» [20, с. 394]. І перезавантаження ідентичностей ставиться «на конвеєр», з усіма можливостями силового тиску, інформаційного маніпулювання та ментальної роботизації.

На кремлівський терор народи відповідали і відповідають спротивом, духовним і збройним, тому що не бажають жити в умовах насильства і зневаги. Але постає логічне запитання: чому винуватця подібних дій не притягують до відповідальності поважні міжнародні організації та установи, які мають на це належні повноваження? Відповідь на нього закладена в самій системі міжнародного правочинства, яка в своїх засадничих нормах і правилах сформувалася після Другої світової війни. Саме тоді відбувся Нюрнберзький процес, на якому був засуджений злочин нацизму, і в якому СРСР виступала як країна-переможець, сторона-позивач, а тому сама була виведена за межі процесуального провадження. Здавалося б, для засудження злочину геноциду, відповідна Конвенція щодо цього також була ухвалена в 1948 р., були створені універсальні підстави.

А виявляється що ні: радянські дипломати і правники, котрі брали активну участь у розробці цього документи, заклали в Конвенцію своє бачення і формулювання геноциду, яке виводило поза межі покарання злочини в масових вбивствах цілої категорії інших страт суспільства — за майновим, політичним, становим та іншими показниками. На це звернув увагу ще під час підготовки Конвенції автор самого терміну «геноцид» Рафаель Лемкін, але на його позицію при ухваленні остаточного рішення не зважили. Після цього, як зазначають біографи цього подвижника істини, «кінцевою метою Лемкіна було поставити питання про «комуністичну кампанію геноциду проти євреїв та інших народів- жертв на засіданні ООН» [21, р. 176]. На жаль, і до сьогоднішнього для людство так і не діждалося, аналогічного Нюрнберзькому над нацизмом, офіційного правового засудження злочинів комунізму на міжнародному рівні. Втім, на національному рівні багато держав ухвалили відповідні акти, що, поряд із всезагальним моральним осудом засудження злочинів тоталітарного радянського режиму, вселяє надію у справедливе розв'язання цього питання і на найвищому світовому форумі.

А тому-надія є, і свідченням цьому недавні події, пов'язані з розглядом у Європейському Суді з Прав Людини (ЄСПЛ) справи «Дрелінгас проти Литви» [22]. Литва у своєму законодавстві передбачає кримінальну відповідальність представників радянських спецорганів за репресії проти борців за свободу, яких протягом 1944 — 1953 рр. зазнало близько 500 тис. литовців. Було ухвалено Закон Литви про геноцид (1992), а в Кримінальному кодексі держави (2002) розширено сферу правочинності цього поняття, зокрема додано соціальні та політичні групи як жертви цього злочину. Самому відповідачу, колишньому радянському карателю, з огляду на його вік, визначили покарання у п'ять місяців розбавлення волі. Та Дрелінгас звернувся до ЄСПЛ, «ображений» несправедливістю до своєї персони, вимагаючи відміни постанови. Та не отримав від нього підтримки: 20 березня 2019 р. було оприлюднене рішення Суду про правоту Литви. Суд, зокрема, взяв до увагу ту обставину, що литовські повстанці є невід'ємною складовою нації, а тому насильство проти них і є проявом геноциду. Аналітики справедливо вважають, що цей конкретний випадок має стати аналоговим прецедентом для розгортання широкомасштабного міжнародного руху на засудження радянського та путінського режимів за злочини геноциду.

Елімінація ідентичності корінних народів своєю кінцевою метою має створення такої людської спільноти, яка б відповідала б наперед заданій матриці поведінки з боку органів влади. Всі форми геноциду призводять до індукування та безальтернативності заданому напрямку асиміляційних процесів, які в нинішній Росії набирають іще швидших обертів [23]. На відміну від природної асиміляції, яка можлива у випадках уподібнення, злиття, засвоєння одним об'єктом рис та властивостей іншого, примусова

асиміляція здійснюється насильницьким шляхом, з дискримінацією при цьому однієї системи цінностей і, натомість, нав'язуванням власних соціально-смыслових пріоритетів життєдіяльності суб'єктом примусу з відповідною анігіляцією архетипових рис об'єкту впливу. Загалом, в цьому випадку мова йде про **асиміляцію шляхом дискримінації**, в процесі чого повнота буття однієї сторони взаємодії забезпечується за рахунок обмеження чи мінімізації відповідної повноти буття іншої сторони. В світі живих істот подібна взаємодія описується логістичною формулою «хижак — жертва». В Росії вона має аналог, який цілковито вписується у екзистенційну нерівність та векторизовану нелінійність типу: «Імперія — корінні народи». Доведення об'єкту впливу до стану беззахисності та відчуженості від власних цінностей, у свою чергу, дозволяє здійснювати і об'єднання всього підвладного суспільства навколо тієї чи іншої цільової установки. Але це вже — **консолідація асимільованих об'єктів**, порівняно з якими навіть терракотове військо давніх китайських імператорів має більше індивідуальних рис, аніж подібні репрезентанти нового «русского мира».

Висновки

Стратегічною орієнтацією російської влади щодо підкорених народів є політика їхнього відчуження від власних цінностей, матеріальних і духовних. Внаслідок цього спостерігається стійка тенденція до депопуляції, тобто до вимирання значної частини корінних народів на рідній землі. Подібна спрямованість інспірована і підтримується владою шляхом руйнування традиційного укладу життя, грабування природних ресурсів, неможливості освітньо-культурного відтворення етносу тощо. Натомість, цілеспрямовано нав'язується імперський тип ідентичності, котрий є зручним матеріалом для здійснення нових експансіоністських задумів центру. Саме в цьому контексті і необхідно вести мову про елімінацію ідентичності представників корінних народів: фізичного — у випадку незгоди чи спротиву народом агресору, і культурно-ціннісної — шляхом створення штучних перешкод для збереження, поширення і розвитку національної ідентичності.

Існують переконливі докази свідомого і послідовного здійснення імперським центром політики злочину геноциду проти корінних народів держави. Причому, практика геноциду реалізується в різних формах, найпоширенішими з яких є етноцид, лінгвоцид та екоцид. В першому випадку наголос робиться на фізичному усуванні чи доведенні до такого стану більшої частини етнічної групи; у другому — на свідомому і цілеспрямованому створенню перепон, насамперед в освітній сфері, на навчання рідною мовою та комунікацію у відповідному культурному середовищі; в третьому випадку має місце порушення та незворотнє руйнування автентичного природного довкілля етносу, що призводить до унеможливлення його повноцінного існування та життєдіяльності.

Останнім часом РФ постійно посилює асиміляційний тиск на корінні народи, використовуючи для цього як законодавчі, так і управлінські можливості держави. Яскравим прикладом цього є доповнення до закону про освіту 2018 р., які легітимізують тотальний перехід національних шкіл на російську мову навчання. При цьому влада ігнорує, зокрема і шляхом нератифікації, фундаментальні міжнародні угоди щодо забезпечення прав корінних народів, а серед владної еліти зберігається звичне зверхнє, патерналістське ставлення щодо цих паперових «суб'єктів» федерації.

Список посилань:

1. Крисаченко В. С. Російська політика геноциду: об'єкти, інтереси, стратегія. *Політологічний вісник*. 2019. Випуск 83. С. 27–39.
2. Всероссийская перепись населения—2010: gsk.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm.
3. Социально-демографический портрет России: *По итогам Всероссийской переписи населения 2010 годы* / Федерал. Служба Гос. Статистики. М.: ИИЦ «Статистика России», 2012. 183 с.
4. Атлас языков мира в опасности: ЮНЕСКО: unesco.org/languages_atlas/index.php.
5. 136 мов народів Росії під загрозою: radiosvoboda.org/a/28978834.html (16 січня 2018).
6. Ефимов Максим. Карелы пожаловались на геноцид президенту США Бараку Обаме: maxim-efimov.livejournal.com/315712.html (May. 28th, 2014).
7. Хозиков В. Карелия отделится?: terijoki.spb.ru/history/templ.php?page=karvopr (СПб. Ведомости. 1992).
8. РУССКИЙ КОЛОНИАЛИЗМ. Русские проводят усиленный геноцид карелов: kavkazcenter.com/russ/content/2015/07/18/109671/shtml (18 июля 2015).
9. О внесении изменений в статьи 11 и 14 Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации»: Законопроект № 438863—7: sozd.duma.gov.ru/bill/438863-7.
10. Принят закон об изучении родных языков: duma.gov.ru/news/27720/.
11. Чукотський автономний округ: uk.wikipedia.org/wiki/Чукотський_автономний_округ.
12. Панфілов Олег. Путін знищує мови народів Росії: gazeta.ua/blog/50570/putin-znischuye-movi-narodiv-rosiyi.
13. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. К.: Довіра, 2000. 1018 с.
14. Долуханов П. М. Географія каменного века. М.: Наука, 1979. 152 с.

15. Радевич-Винницький Я. Лінгвоцид як предмет українознавства. *Українознавство*. 2005. Число 4. С. 69–78.
16. Росія здійснює лінгвоцид на територіях національних республік: glavcom. ua/news/rosia-eksperti-629323.html (1 жовтня 2019 р.).
17. Декларація Організації Об'єднаних націй про права корінних народів: *Резолюція 61/295 прийнята Генеральною Асамблеєю 13 вересня 2007*: zakon. rada. gov. ua/laws/show/995_156.
18. Строгальщикова З. И. Коренные малочисленные народы России в политике государства и его реализация в постсоветский период. *Финно-угорский мир*. 2008. № 1. С. 48–63.
19. Анализ российской и зарубежной правовой базы, международно-правовых актов, а также правоприменительной практики в области защиты прав коренных малочисленных народов Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации. М.: Издание Государственной Думы, 2019. 272 с.
20. Режим Путіна: перезавантаження-2018 / М. М. Розумний (заг. ред.). К.: НІСД, 2018. 480 с.
21. Weiss-Wendt, A. (2019). «When the End justifies the Means: Rafael Lemkin and the Shaping of a Popular Discourse on Genocide». In: *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*: Vol. 13: Iss. 1: 173 – 188 Available at: [link].
22. Гнатівський Микола. Удар по злочинах СРСР: що змінює рішення ЄСПЛ у справі про геноцид у Литві: eurointegration. com. ua/articles/2019/03/21/7094191 (21 березня 2019 р., Європейська правда).
23. Костюк Богдана. Росія асимілює корінні народи й меншини: radiosvoboda. org/a/rosija/29882440.html (15.IV.2019).

References:

1. Krysachenko V.S. (2019) Russian policy of the genocide: objects, interests, strategy. *Politolohichnyi visnyk*. Issue 83. S. 27–39. [in Ukrainian].
2. All-Russian population census – 2010: gsk. ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm.
3. Socio-demographic portrait of Russia: According to the results of the All-Russian census of 2010 / Federal. State Service Statistics. М.: ИС «Statistics of Russia», 2012. 183 p. [in Russian].
4. Atlas of the Languages of Peace in Danger: UNESCO: unesco. org/languages_atlas/index. php.
5. (January 16, 2018) 136 languages of the peoples of Russia under threat: radiosvoboda. org/a/28978834.html

6. Efimov Maksim (May. 28th, 2014) Karelia complained about the genocide, US President Barack Obama: maxim-efimov. livejournal. com/315712.html
7. Hozikov V. (SPb. Vedomosti. 1992) Karelia to secede?: terijoki. spb. ru/history/templ. php?page=karvopr
8. (July 18, 2015) RUSSIAN COLONIALISM. Russians carry out intensified genocide of Karelians: kavkazcenter. com/russ/content/2015/07/18/109671/shtml
9. On Amendments to Articles 11 and 14 of the Federal Law «On Education in the Russian Federation»: Bill № 438863—7: sozd. дума. gov. ru/bill/438863—7.
10. The law on the study of native languages was adopted: дума. gov. ru/news/27720/.
11. Chukotka Autonomous Okrug: uk. wikipedia. org/wiki/Chukot Autonomous Okrug.
12. Panfilov Oleg. Putin destroys the languages of the peoples of Russia: gazeta. ua/blog/50570/putin-znischuye-movi-narodiv-rosiyi.
13. Dictionary of foreign words: 23000 words and terminological phrases. K.: Dovira, 2000. 1018 s. [in Ukrainian].
14. Dolukhanov P.M. (1979) Geography of the Stone Age. M.: Nauka. 152 s. [in Russian].
15. Radevych-Vynnytsky J. (2005) Linguocide as a subject of Ukrainian studies. *Ukrayinoznavstvo*. 2005. № 4. P. 69–78. [in Ukrainian].
16. (October 1, 2019) Russia commits linguicide in the territories of national republics: glavcom. ua/news/rosia-eksperti-629323.html
17. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: Resolution 61/295 adopted by the General Assembly on 13 September 2007: zakon. rada. gov. ua/laws/show/995_156.
18. Strogalshchikova Z.I. (2008) Indigenous peoples of Russia in the policy of the state and its implementation in the post-Soviet period. *Fynno-uhorskyi myr*. № 1. P. 48–63. [in Russian].
19. Analysis of the Russian and foreign legal framework, international legal acts, as well as law enforcement practices in the field of protection of the rights of indigenous peoples of the North, Siberia and the Far East of the Russian Federation. M.: Yzdanye Hosudarstvennoy Dumy, 2019. 272 p. [in Russian].
20. Putin's regime: reboot—2018. M.M. Rozumnyi (Ed.). K.: NISD, 2018. 480 s. [in Ukrainian]
21. Weiss-Wendt, A. (2019). «When the End justifies the Means: Rafael Lemkin and the Shaping of a Popular Discourse on Genocide» In: *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*: Vol. 13: Iss. 1: 173—188 Available at: [link].

22. Hnatovskyi Mykola (March 21, 2019, Yevropeyska pravda) Strike on the crimes of the USSR: changing the decision of the European Court of Human Rights in the case of genocide in Lithuania: eurointegration.com.ua/articles/2019/03/21/7094191
23. Kostiuk Bohdana (15.IV.2019) Russia assimilates indigenous peoples and minorities: radiosvoboda.org/a/rosija/29882440.html

Стаття надійшла до редакції 07.09.20

© Крисаченко В.С., 2020